

Συστημική βία και πολιτική αντι-βία στον όψιμο καπιταλισμό

B' ΜΕΡΟΣ

B. Μορφές αντι-βίας κατά της καπιταλιστικής κυριαρχίας

Απέναντι στη διάχυτη αλλά και συγκεντρωμένη βία της αστικής κοινωνίας έχουν αναπτυχθεί διάφορες μορφές αντι-βίας, μορφές *αντίθετου φυσικού καταναγκασμού* κατά των σχέσεων εξουσίας και των φορέων τους. Οι μορφές αυτές έχουν ασκηθεί από μαζικά κινήματα, επαναστατικές εξεγέρσεις, αλλά και μεμονωμένα άτομα και οργανώσεις, στο πλαίσιο διαφορετικών συγκυριών της πολιτικής ταξικής πάλης. Δεν είχαν ούτε την ίδια εμβέλεια ούτε τα ίδια πολιτικά αποτελέσματα ούτε και την ίδια θεμελίωση και πολιτικο-κοινωνική νομιμοποίηση. Συνεπώς, δεν μπορεί να γίνει λόγος για μια ενιαία και συνεκτική μορφή αντικαπιταλιστικής βίας.

Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, μπορούν να διατυπωθούν μόνο γενικές παρατηρήσεις για τις μορφές αντικαπιταλιστικής πολιτικής βίας. Ειδικότερες παρατηρήσεις θα προϋπέθεταν την κατ' ιδίαν μελέτη κάθε μορφής.

B. 1. Η κοινωνική αντι-βία

Όπως έχει γίνει ήδη σαφές, η κοινωνική βία είναι η αμυντική συλλογική βία των μαζικών κοινωνικών κινήματων στη σύγχρονη φάση του καπιταλισμού και γενικότερα η μαζική βία, όπως αυτή εκδιπλώνεται στις «ομαλές», μη επαναστατικές περιόδους. Η βία αυτή προκύπτει είτε ως αναγκαστική επιλογή λόγω της επίθεσης των κατασταλτικών μηχανισμών κατά του κινήματος (π.χ. ως αποτέλεσμα της διάλυσης μιας συγκέντρωσης από τις αστυνομικές δυνάμεις) είτε ως αποτέλεσμα ρήξης με όψεις θεσμικής και υλικής συρρίκνωσης των ορίων νομιμότητας, όπως, λ.χ., η απαγόρευση διαδηλώσεων, η δικαστική απαγόρευση απεργιών, η διάλυση οργανώσεων, η οριοθέτηση των χώρων όπου επιτρέπεται η πολιτική διαμαρτυρία («κόκκινες ζώνες») κ.ά. Η άρση αυτών των κρατικών ορίων ανοίγει το δρόμο

για να χαρακτηριστούν «βίαιες» ακόμη και πρακτικές οι οποίες δεν συνιστούν «φυσικό καταναγκασμό» με τη στενή έννοια, της ενεργητικής σωματικής επενέργειας, αλλά ακόμη και μορφές «παθητικής βίας», όπως π.χ. η «πολιτική ανυπακοή», τα "sit-ins" κ.λπ., αφού εμποδίζουν τα κρατικά όργανα να πράξουν το καθήκον τους.

Είναι προφανές ότι η κοινωνική αντι-βία είναι βασικά μία μη-ένοπλη βία στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές κοινωνίες, στο βαθμό που δεν αντιστοιχεί σε μία φάση γενικευμένης ταξικής αντιπαράθεσης ούτε σε μία πολεμικού βαθμού κατασταλτική επίθεση και δεν συγκεντρώνει εξεγερσιακές προϋποθέσεις. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και στους περιφερειακούς σχηματισμούς, όπου η κρατική καταστολή λαμβάνει συχνά άμεσα πολεμικές μορφές.

Η νομιμοποίηση αυτών των μορφών αντίστασης είναι διπλή. Κατά πρώτον, ανάγεται στα ίδια τα ταξικά και κοινωνικά συμφέροντα που οργανώνονται και διακυβεύονται σε μια σύγκρουση. Κατά δεύτερον, ανάγεται στην ανάγκη *αυτοάμυνας* των κοινωνικών ομάδων που δέχονται την επίθεση των μηχανισμών καταστολής ή επιλέγουν να υπερβούν τη συρρικνωμένη νομιμότητα. *Ο μαζικός χαρακτήρας* των κοινωνικών κινήματων και η άμεση τροφοδότησή τους από τις αντιφάσεις της αστικής κοινωνίας, η μη «περιχαράκωσή» τους προς την κοινωνία, υπερπροσδιορίζει και στηρίζει και τις δύο αυτές πηγές νομιμοποίησης.

B. 2. Η μαζική επαναστατική βία

Ως μαζική επαναστατική βία μπορεί να οριστεί η βία που ασκείται στο πλαίσιο μιας επαναστατικής κρίσης και ενός εμφύλιου πολέμου. Αυτές οι συνθήκες προϋποθέτουν τη συνδρομή επαναστατικής κατάστασης³⁴ και την παρόξυνσή της από τη συνειδητή δράση ενός επαναστατικού κόμματος προς τη διαμόρφωση επαναστατικής κρίσης, δυαδικής εξουσίας και συντριβής του αστικού κρατικού μηχανισμού. Η μαζική αυτή μορφή βίας («επαναστατική βία») στρέφεται με τρόπο πολεμικό κατά των βασικών φορέων του κρατικού μηχανισμού (του πυρήνα του) και κατά των φορέων των κυρίαρχων τάξεων.

Παρά το ότι οι παραπάνω λενινιστικές θέσεις πρέπει να εξειδικευθούν στρατηγικά, με θεωρητικό και πρακτικό τρόπο, στις σύγχρονες συνθήκες της ταξικής πάλης και να ενταχθούν στη σύγχρονη τοποθέτηση του επαναστατικού προβλήματος, αναδεικνύουν μία γενικότερης σημασίας αρχή: η άσκηση της επαναστατικής βίας αποτελεί στη συγκυρία αυτή μορφή πολέμου και η επαναστατική τάξη, μετατρέπεται σε τάξη για τον εαυτό της, σε φορέα του «δικαιώματος κηρύξεως πολέμου», του *jus belli*. Στο βαθμό που η συγκυρία της επαναστατικής κρίσης αποδιορθώνει την προϋφιστάμενη νομιμότητα, δεν τίθεται πλέον ζήτημα να κριθεί η επαναστατική δράση με μέτρο αυτήν, αλλά αντίθετα κρίνεται ως δράση συντακτική, ως δράση που κατατείνει στη σύνταξη και δημιουργία μιας ποιοτικά νέας νομιμότητας³⁵. Η «απόφαση» για τη δημιουργία της νέας κρατικής εξουσίας θεμελιώνεται πολιτικά στην αυτόνομη συγκρότηση των ταξικών συμφερόντων της εργατικής τάξης και των συμμάχων προς αυτήν τάξεων και στρωμάτων και στο χειραφετητικό περιεχόμενο της επαναστατικής δράσης: την αυτοδιεύθυνση των εργαζομένων, την άρση της κυριαρχίας και εκμετάλλευσης και τη σύσταση ενός μεταβατικού κράτους, το οποίο τείνει προς το μαρσισμό του.

Σε συνάρτηση με την άσκηση του *jus belli*, η άσκηση μαζικής βίας σε μία επαναστατική

κρίση μπορεί να ιδωθεί και ως προστασία της ανθρώπινης ζωής, όχι μόνο των επαναστατών, αλλά και ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων, τα οποία στηρίζουν την επαναστατική επιλογή. Καθώς η πυροδότηση της επαναστατικής κρίσης ή και αυτής ακόμη της επαναστατικής κατάστασης ωθεί την άρχουσα τάξη στην άσκηση μαζικής βίας για να διασώσει την κυριαρχία της, η υποχώρηση του αντίπαλου στρατοπέδου από την άσκηση βίας δεν μπορεί παρά να οδηγήσει στο μαζικό του σφαγιασμό (π.χ. Κίνα 1927, Ελλάδα 1943-1944, Χίλη 1971-1973 κ.ά.).

Προφανώς, η οικειοποίηση του "jus belli" από την επαναστατική τάξη προϋποθέτει και πάλι τον έντονα μαζικό χαρακτήρα της, ο οποίος τείνει να γίνει πλειοψηφικός στην κοινωνία. Χωρίς αυτή την προϋπόθεση, η διάκριση ανάμεσα στην επανάσταση και στο πραξικόπημα θα κατέληγε να είναι δυσδιάκριτη. Σε αυτό το σημείο ο Λένιν θα ασκήσει έντονη κριτική στον «πραξικοπηματισμό» ορισμένων υπεραριστερών κομμουνιστικών κινήσεων στην Ευρώπη του 1917-1923.

B. 3. Η ατομική ένοπλη βία

B. 3. 1. Ορισμοί και ιστορικά στοιχεία

Η ατομική ένοπλη βία (ή «ατομική τρομοκρατία») αποτελεί βία αποσυνδεδεμένη σε μία ειδικότερη συγκυρία από το βασικό κορμό του μαζικού εργατικού και αντικαπιταλιστικού κινήματος (ο οποίος επιλέγει άλλα μέσα πολιτικής πάλης) και ασκούμενη χωρίς την πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση ευρύτερων εργατικών και λαϊκών στρωμάτων. Αυτή η μορφή πολιτικής βίας έχει προσλάβει ιστορικά δύο διαφορετικές μορφές:

A) αυτή των πολιτικών δολοφονιών από άτομα/ιδεολόγους στελεχών του κρατικού μηχανισμού και της άρχουσας τάξης, όπως π.χ. η δράση των ναρόντικων στη Ρωσία του 19ου αιώνα, ιδίως η εκτέλεση του τσάρου Αλεξάνδρου Γ'. οι δολοφονίες της αυτοκράτειρας Ελισάβετ της Αυστρίας, του βασιλιά της Ιταλίας Βίκτωρα Εμμανουήλ Α' ή του προέδρου των ΗΠΑ Μακίνλεϊ στη δεκαετία του 1890 από αναρχικούς κ.λπ. Στην περίπτωση αυτή, πρόκειται για ατομική τυραννοκτόνο δράση, η οποία δεν υποστηρίζεται άμεσα από κάποια συγκεκριμένη οργάνωση. Βεβαίως, η ένταξη αυτών των δολοφονιών στην ατομική βία ή όχι θα πρέπει να λάβει υπόψη της και την απήχησή τους ή μη σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού.

B) αυτή των πολιτικών δολοφονιών (αλλά και απαγωγών, ληστειών τραπεζών κ.λπ.) από οργανώσεις «κλειστού» και συνωμοτικού χαρακτήρα, οι οποίες έχουν αποκοπεί/αποσυνδεθεί από ένα σημείο και εξής από τη δράση του μαζικού κινήματος. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να γίνει λόγος για μία στρατηγική «μπλανκιστικού» τύπου (στο βαθμό που επιλέγεται η συνωμοτική δράση σε βάρος της μαζικής πολιτικής δράσης). Εδώ υπάρχει πολιτική οργάνωση, αλλά δεν είναι μία ανοιχτή και μαζική οργάνωση.

Το κρίσιμο στοιχείο, το οποίο διαφοροποιεί την ατομική βία σε όλες τις μορφές από την κοινωνική και την επαναστατική βία, είναι η αποσύνδεσή της από τα μαζικά κινήματα και η απώλεια του ομφάλιου λώρου με αυτά. Ιδίως στην περίπτωση της Ιταλίας και της Δυτικής Γερμανίας της 10ετίας του 1970, οι ένοπλες οργανώσεις προέκυψαν από το-

μείς των μαζικών κινημάτων του Μάη του 1968 (ιταλικό θερμο φθινόπωρο, ιταλικός Μάης) και λειτούργησαν για μεγάλο διάστημα ως συνιστώσες αυτού του κινήματος. Αντίστοιχα στην Ελλάδα, οι οργανώσεις του τύπου της «17 Νοέμβρη» προέκυψαν από το αντιδικτατορικό κίνημα, αν και με πολλές ιδιομορφίες.

Όλες αυτές οι οργανώσεις διαμορφώθηκαν εντός μιας *σοβαρής κρίσης κρατικής νομιμοποίησης*, η οποία στην Ιταλία έφθασε στο όριο της ανοιχτής πολιτικής κρίσης, με πιθανότητες επαναστατικής κατάστασης ή και καθαρής αντεπαναστατικής διεξόδου (απέπειρες πραξικοπημάτων, στρατηγική της «έντασης» στα 1969-1973 κ.λπ.). Κρίσιμη στη διαμόρφωση των ένοπλων οργανώσεων υπήρξε η σταδιακή διαδικασία *αποχωρισμού* από τα μαζικά κινήματα, η οποία σηματοδεύτηκε: α) από την ένταση της κρατικής καταστολής και, ιδίως στην Ιταλία, από τη δράση των παρακρατικών και φασιστικών οργανώσεων, β) από τη διακλάδωση των κινήματων σε ένα «θεσμικό», ένα «μαζικό ακροαριστερό» και ένα ένοπλο τμήμα, γ) από την προϊούσα αντίθεση του ένοπλου τμήματος προς την κοινοβουλευτική και εξωκοινοβουλευτική Αριστερά. Παρ' όλα αυτά, οι ένοπλες οργανώσεις στη Δυτική Ευρώπη διατήρησαν για μεγάλη χρονική περίοδο μαζικά ερείσματα και αντίστοιχο χώρο υποστήριξης³⁶. Για μια ολόκληρη περίοδο, οι οργανώσεις αυτές («Ερυθρές Ταξιαρχίες» στην Ιταλία, RAF και «Κίνημα 2 Ιούνη» στη Δυτική Γερμανία) λειτούργησαν ως «ένοπλος βραχίονας» των κινήματων, έχοντας μία τακτική ελασσόνων επιθέσεων σε σημεία αιχμής του κινήματος (απαγωγές, τραυματισμοί κ.λπ.). Σημαντική στροφή επιτελείται στα μέσα της 10ετίας του 1970, με τις απαγωγές και δολοφονίες των Α. Μόρο και H. M. Schleyer (Ιταλία 1978, Δυτική Γερμανία 1978) ή με τις δολοφονίες ανώτατων δικαστικών στη Δυτική Γερμανία μετά το 1975 (Buback κ.ά.). Οι οργανώσεις αυτές περνούν σε μία στρατηγική «ένοπλης προπαγάνδας», χτυπώντας *συμβολικούς στόχους*: μέσα από αυτή τη στρατηγική επιδιώκουν την παρέμβαση στην πολιτική σκηνή, τη συνθλιβή της σοσιαλδημοκρατίας, την ανάδειξη του «φασιστικού» χαρακτήρα του αστικού κράτους και την πόλωση των εργατικών τάξεων και στρωμάτων προς την επανάσταση, ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας. Ήδη, η παγίωση αυτής της στρατηγικής συνδέεται με τη *φθίνουσα πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση* των οργανώσεων αυτών στα ριζοσπαστικοποιημένα κοινωνικά στρώματα και γενικότερα στην κοινωνία, και τον ευχερέστερο προσδιορισμό τους ως «τρομοκρατικών» από την πλευρά της κρατικής εξουσίας. Ταυτόχρονα, τα κέντρα εξουσίας εξαπέλυσαν ένα αμείλικτο ανθρωποκνηνηγό εναντίον τους, αναδιοργανώνοντας τη θεσμική τους υλικότητα (αντιτρομοκρατικοί νόμοι, φυλακές υψηλής ασφαλείας, Αντιτρομοκρατικές Υπηρεσίες, Ομοσπονδιακή Αρχή Καταπολέμησης Εγκλήματος σε νέες βάσεις στην ΟΔΓ κ.λπ.). Αντίστοιχα στην Ελλάδα ολοκληρώνεται γύρω στα 1980 μία λειτουργία των ένοπλων οργανώσεων ως μηχανισμού *κοινωνικής αυτοδικίας* στο έδαφος της μη αποτελεσματικής ποινικής δίωξης των στελεχών της δικτατορίας από τους δικαστικούς μηχανισμούς, και εγκαινιάζεται και εδώ μία διαρκέστερη στρατηγική «ένοπλης προπαγάνδας».

Σε όλες τις περιπτώσεις, η στρατηγική της «ένοπλης προπαγάνδας» όχι μόνο δεν «αποκάλυψε» το χαρακτήρα του αστικού κράτους, αλλά συνέβαλε στη νομιμοποίηση της αυταρχικής του θωράκισης (αντιτρομοκρατικοί νόμοι) και σε μία ευρεία κατασταλτική επίθεση κατά της εξωκοινοβουλευτικής και κινηματικής Αριστεράς. Οδήγησε δε ταυτόχρονα και σε μία ευρύτατη συσπείρωση των εργατικών και μικροαστικών τάξεων και μερίδων γύρω από

το κράτος και το κοινοβουλευτικό σύστημα. Η πολιτική αυτή αποτυχία συνέβαλε στη ριζική εξάρθρωση των παρτσάνο οργανώσεων (συντελεσμένη ήδη περί το 1980).

Οι πρόσφατες μορφές «ένοπλων οργανώσεων» (3η και 4η γενιά) αποτελούν εμπειρίες σημαντικά απομακρυσμένες πλέον από τις μαζικές πολιτικές παραστάσεις των χρόνων της πρώτης διαμόρφωσης.

B. 3. II. Η θέση των κλασικών του μαρξισμού

Οι Μαρξ και Ένγκελς στην εποχή τους αντιμετώπιζαν κυρίως την τακτική των πολιτικών δολοφονιών στελεχών του αστικού καθεστώτος και της απολυταρχίας από άτομα του αναρχικού χώρου. Απέναντι σε αυτή τοποθετήθηκαν (ο Ένγκελς πιο αναλυτικά) επικριτικά, συνδέοντας αυτή την κριτική τους και με τις γενικότερες αντιφάσεις του αναρχικού κινήματος της εποχής³⁷. Η βάση της κριτικής τους ήταν τόσο η αναποτελεσματικότητα των δολοφονιών όσο και η διακριτότητά τους από το αυτόνομο κίνημα των εργαζομένων.

Η κριτική αυτή συνεχίστηκε και από τους διαδόχους του Ένγκελς στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία, ιδίως τον *A. Bebel*, οι οποίοι είχαν να αντιμετωπίσουν ένα ειρυνή καταστατικό κύμα του βισμαρκιανού κράτους εναντίον τους («νόμοι κατά των σοσιαλιστών») με αφορμή τις αναρχικές επιθέσεις.

Από την πλευρά του, ο Λένιν αντιμετωπίζει, κατά τη δεκαετία του 1890, περίοδο διαμόρφωσης του ΡΣΔΕΚ ως παράνομου μεν αλλά μαζικού εργατικού κόμματος, την τακτική των ατομικών ή και οργανωμένων πολιτικών δολοφονιών, κυρίως ναρόντινης τοποθέτησης και γενεαλογίας. Ιδίως στο έργο του, *Τι να κάνουμε*, τοποθετείται αρνητικά προς αυτές τις τακτικές: τις χαρακτηρίζει ως μικροαστικές επαναστατικές και θεωρεί ότι αντιτίθενται ουσιαστικά στην πολιτική ταξική πάλη της ρώσικης εργατικής τάξης και στην οικοδόμηση του επαναστατικού κόμματος³⁸.

Όμοιες απόψεις έχουν και οι εκπρόσωποι της αριστερής τάσης της Β' Διεθνούς κατά την ίδια περίοδο (P. Λούξεμπουργκ κ.λπ.).

Σε μεταγενέστερο κείμενό του, μετά το 1905, θα υποστηρίξει, αντίθετα προς τα παραπάνω, ότι «δεν είναι καθόλου θέση αρχής η άρνηση (πάντοτε) της παρτιζάνικης δράσης, δηλαδή η ένοπλη πάλη [...] που διεξάγουν μεμονωμένα άτομα και μικρές ομάδες [...] αποβλέποντας, πρώτο στην εξόντωση ορισμένων ατόμων, διοικητών και ανδρών της στρατιωτικής-αστυνομικής υπηρεσίας. Δεύτερον, στην κατάσχεση χρημάτων τόσο της κυβέρνησης όσο και των ιδιωτών [...] για τον εξοπλισμό και την προετοιμασία της εξέγερσης [...]». Ότι ακόμη τη δράση αυτή διεξάγουν «άτομα που ανήκουν» και «άτομα που δεν ανήκουν» σε μαζικές οργανώσεις και ότι αυτή είναι μέρος του επαναστατικού οπλοστασίου της εργατικής τάξης και κρίνεται στη συγκυρία της ταξικής πάλης³⁹. Πέρα από τη γενικότερη αξία της λενινιστικής υπόμνησης για την ένταξη των τακτικών σε κάθε συγκεκριμένη συγκυρία, νομίζουμε πάντως ότι οι παρατηρήσεις αυτές του Λένιν α) αναφέρονται βασικά στην αξιοποίηση τέτοιων τακτικών σε μία προεπαναστατική ή επαναστατική κατάσταση και όχι, διαρκώς, β) προϋποθέτουν, ακόμη και όταν η δράση αυτή ασκείται από άτομα «που δεν ανήκουν σε μαζικές οργανώσεις», δεσμούς με το μαζικό κίνημα και με το επαναστατικό κόμμα και όχι μία απολύτως αυτονομημένη «παρτιζάνικη» δράση.

Η εκδοχή της λενινιστικής διατύπωσης έχει επιβεβαιωθεί ιστορικά στις περιπτώσεις όπου μαζικά τάξια ή εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα έχουν χρησιμοποιήσει πρακτικές βίας κατά στελεχών της εξουσίας, υπηρετώντας όμως το μαζικό (ένοπλο ή μη) αγώνα τους, όπως π.χ. η περίπτωση του IRA, των παλαιστινίων ή του αλγερινού FLN. Στις περιπτώσεις αυτές δεν πρέπει να γίνεται λόγος για «τρομοκρατία» ή «ατομική βία», αλλά για μορφές μη ορθόδοξου πολέμου («ανταρτοπολέμου»).

B. 3. III. Τελικές σκέψεις για την «ατομική» ή τη «συνωμοτική βία»

Η εμπειρία των επαναστατικών κινήματων του 20ού αιώνα μάς βοηθά να συναγάγουμε ορισμένες γενικότερες αξίες διαπιστώσεις σχετικές με την αντικαπιταλιστική πολιτική βία και ιδίως την εκδοχή της «ατομικής βίας».

A. Η πρακτική των οργανώσεων «ατομικής βίας» περιέχει σε σημαντικό βαθμό την υποκατάσταση της αυτόνομης δράσης των εργαζομένων από τη δράση μιας κλειστής και έντονα ιεραρχημένης πολιτικο-στρατιωτικής ομάδας. Η πρακτική αυτή πολύ συχνά αντιβαίνει στη μαρξιστική θέση ότι η χειραφέτηση των εργαζομένων θα είναι έργο των ιδίων και του δικού τους αυτόνομου μαζικού αγώνα. Όψη αυτής της θέσης είναι και η εμπιστοσύνη στον αυτόνομο και δημιουργικό ρόλο των εργαζομένων ως επαναστατικού υποκειμένου.

Αντίθετα, η θέση της «ατομικής βίας» δέχεται σε σημαντικό βαθμό την παθητικοποίηση και τη δομική ενσωμάτωση της εργατικής τάξης. Θεωρεί λοιπόν ότι αυτή πρέπει να «εξωθηθεί» να δράσει σε ένα τελικό στάδιο ως αποτέλεσμα της συνθλιβής της από ένα κράτος, επίσης εξωθημένο στα άκρα του μέσα από «παραδειγματικές» ενέργειες. Ακόμη δέχεται σε σημαντικό βαθμό την ένταξη αυτών των ενεργειών στη θεαματική λειτουργία των ΜΜΕ και την παθητική αντανάκλαση αυτής της «εικόνας» στο μεγάλο τμήμα της εργατικής τάξης. Η αντίληψη αυτή συμβαδίζει με την ετερόνομη αντιμετώπιση των εργαζομένων από τους αστικούς κρατικούς μηχανισμούς, όπως έχει άλλωστε συχνά επισημανθεί.

Κατά την παραπάνω έννοια, οι οργανώσεις αυτές λειτουργούν ως η «καθαρή συνείδηση» μιας τάξης, η οποία στην ολότητά της δεν διαθέτει συνείδηση, ως το μόνο ζωντανό τμήμα της. Άρα, αγνοούν κατά κανόνα και παρακάμπτουν τα αιτήματα και τις ανάγκες της «πραγματικά υπάρχουσας» εργατικής τάξης.

B. Οι οργανώσεις της «ατομικής βίας» δέχονται την άσκηση της πολιτικής βίας ως εργαλειοκά στραμμένης προς τον ανατρεπτικό σκοπό. Η άσκηση εργαλειοκάς βίας⁴⁰, δηλαδή μιας βίας όχι συσχετισμένης με τους πραγματικούς όρους του κινήματος και τις παρούσες ανάγκες των εργαζομένων, αλλά στρεφόμενη προς μία μυστικοποίηση και «τελετουργική» επιδίωξη του «τελικού σκοπού», σημαίνει συνήθως και την αυθεντική ερμηνεία του επαναστατικού προτάγματος από μία «φωτισμένη πρωτοπορία» ερήμην του ίδιου του επαναστατικού υποκειμένου. Αν αυτό μπορεί να συμβεί κατά την επαναστατική πάλη, μπορεί κάλλιστα να επαναληφθεί και στο πλαίσιο του μετεπαναστατικού καθεστώτος: η άσκηση στην περίπτωση αυτή κρατικής τρομοκρατίας μπορεί να δικαιολογηθεί αείποτε στο όνομα της τελικής δικαίωσης και επίτευξης του σκοπού⁴¹, όπως επίσης ο ορισμός των «εχθρών» και «φίλων» μπορεί διαρκώς να επαναπροσδιορίζεται μονομερώς από την «αυθεντική ηγεσία» του επαναστατικού κόμματος-κράτους, στο βαθμό που «υπηρετεί» τον εικαζόμενο σκοπό.

Γνωρίζουμε πλέον από τη σταλινική εμπειρία ότι αυτή η μορφή πολιτικής αλλοτρίωσης οδηγεί τελικά σε «άλλους σκοπούς».

Γ. Οι ατομικοί κεφαλαιοκράτες αντιμετωπίζονται, στο πλαίσιο της «ατομικής βίας», ως «προσωπεία»⁴² και «ατομικές μορφές ύπαρξης» των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και λειτουργιών. Αν αυτή η διατύπωση σημαίνει ότι οι δομικές σχέσεις είναι απεξωτημένες από τους ατομικούς φορείς τους και αναπαράγονται ανεξάρτητα από αυτούς (η αναπαραγωγή των θέσεων του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας προέχει της αναπαραγωγής των φορέων τους), θα μπορούσε να είναι ορθή. Αν όμως σημαίνει τη δυνατότητα αποτελεσματικής προσβολής των δομικών σχέσεων μέσα από τη *συμβολική τρώση* ενός συγκεκριμένου προσώπου της άρχουσας τάξης, τότε είναι σαφώς λαθεμένη. Η ανθρωπομορφική αναπαράσταση της ταξικής εξουσίας υποτιμά τη συνθετότητα και ιστορική της ανθεκτικότητα. Εκτός όμως από αυτό, ο περιορισμός του κεφαλαιοκράτη στην υπόσταση του «προσωπείου», του αφαιρεί και κάθε άλλη ανθρώπινη ιδιότητα. Είναι αμφίβολο αν αυτή η προσέγγιση ενισχύει τη συνοχή της μαρξιστικής επαναστατικής θέσης.

Δ. Η παραπάνω λογική σχετίζεται και με την αντίληψη του *απεριόριστα αναλώσιμου της ανθρώπινης ζωής* χάριν του επαναστατικού ιδεώδους. Παρά το ότι η επαναστατική μαρξιστική θεώρηση αποδέχεται την πολιτική βία ως αναγκαίο μέσο, ποτέ δεν έχει χαιρετίσει την υπέρμετρη επέκταση της καταστροφικότητας και της βίας, όπως υποστηρίζουν οι επικριτές της (Ράμφος, ό.π., οι αντι-ολοκληρωτικοί διανοητές του τύπου Kornhauser, οι Νέοι Φιλόσοφοι, οι φιλελεύθεροι του τύπου Fr. Hayek, ο Popper κ.ά.). Ούτε βεβαίως αποδέχεται τη βία ως «πολιτική αξία» ή ως μορφή *αισθητικοποίησης της πολιτικής*. Αυτού του τύπου οι αντιλήψεις, αν και υπαρκτές στο επαναστατικό κίνημα (π.χ. ο σοφελισμός ή σε ένα βαθμό κάποιες εκδοχές της ιταλικής Αυτονομίας), υπήρξαν ξένες προς το μαρξισμό, ο οποίος δίνει έμφαση στην απελευθέρωση των ανθρώπινων δυνατοτήτων μέσα από την κομμουνιστική οικοδόμηση και στη θετικότητα και δημιουργικότητα αυτής της διαδικασίας και προκρίνει την άσκηση της βίας μόνο στον *ελάχιστο αναγκαίο βαθμό*.

Από αυτή την άποψη, η προσφυγή στη γενικευμένη βία, και ιδίως στην αφαίρεση ανθρώπινων ζωών, είναι μία οριακή στιγμή και προϋποθέτει μία «πολιτική απόφαση» έκτακτου χαρακτήρα. Η απόφαση αυτή ανήκει στην επαναστατημένη εργατική τάξη ή, πάντως, σε ένα μαζικού χαρακτήρα κοινωνικό κίνημα. Άρα, δεν μπορεί να την οικειοποιηθεί μία «φωτισμένη πρωτοπορία» στο όνομα της τάξης. Η απόφαση «για ζωή και για θάνατο» είναι τμήμα της άσκησης του δικαιώματος στην κήρυξη πολέμου, του “jus belli” και άρα ασκείται οριακά και αποκλειστικά από όσους νομιμοποιούνται να το πράξουν είτε ως πράξη άμυνας είτε ως πράξη σύνταξης μιας νέας πολιτικής και κοινωνικής οντότητας.

Οι παραπάνω θέσεις δεν αναιρούν καθόλου το βαθύτατο υποκριτικό χαρακτήρα των αιτιάσεων των αστικών μηχανισμών κατά της Αριστεράς, ότι δεν σέβεται την ανθρώπινη ζωή. Η στάση αυτή είναι προσχηματική: α) λόγω της διάχυτης και συγκεντρωμένης, δομικής και υλικής βίας του αστικού καθεστώτος ως βασικής σήμερα μορφής «τρομοκρατίας», δηλαδή βίας που αποσκοπεί στην πρόκληση μαζικού τρόμου, β) λόγω της έντονης *διαβήθισης της ανθρώπινης ζωής* από τους φορείς των αστικών αντιλήψεων: η ζωή των κεφαλαιοκρατών δεν αξίζει το ίδιο με τις ζωές των εργατικών ατιμημάτων, η ζωή των αμερικανών πολιτών κατά την 11-9-2001 αξίζει διαφορετικά από τα θύματα των βομβαρδισμών

π.χ. στο Ιράκ ή το Αφγανιστάν, γ) λόγω της προτεραιότητας που δίδεται στο κύρος του αστικού κράτους, αφού οι φορείς του δέχονται να θυσιαστούν ακόμη και κρατικά στελέχη προκειμένου να μη διαπραγματευθούν με «τρομοκράτες»⁴³.

Ε. Τέλος, η στρατηγική της «ατομικής βίας» αναγκαστικά οδηγεί στη σαφή προτεραιότητα του *τεχνικού-στρατιωτικού στοιχείου* και, άρα, μιας ειδικής γνώσης των πολέμαρχων ηγετών απέναντι στην πολιτική διαβούλευση και στη δημοκρατική συγκρότηση μιας δημόσιας σφαίρας των επαναστατών. Όσο και αν σε επαναστατικές συγκυρίες το *τεχνικό στοιχείο* έχει την ιδιαίτερη σημασία του, η συστηματική υπαγωγή της πολιτικής σε αυτό –και μάλιστα ακόμη και στις «ομαλές» συγκυρίες– καλλιεργεί αναγκαστικά λογικές μιλιταριστικού τύπου και φετιχισμού της στρατιωτικής οργάνωσης, οι οποίες είναι ξένες προς τις ανάγκες και τα περιεχόμενα ενός σύγχρονου επαναστατικού κινήματος.

Σημειώσεις

34. Για την έννοια της *επαναστατικής κατάστασης*, βλ. Β. Ι. Λένιν, «Η χρεοκοπία της Β' Διεθνούς», *Απαντα*, τ. 16, *Σύγχρονη Εποχή*, σσ. 220-1. Κύρια χαρακτηριστικά της επαναστατικής κατάστασης είναι α) Η αδυναμία των «πάνω» να διατηρήσουν την κυριαρχία τους σε αναλλοίωτη μορφή, όπως συνέβαινε έως τώρα, β) η επιδεινώση της εξαθλίωσης και ανέχειας των εκμεταλλεζόμενων τάξεων, γ) το ποιοτικό ανέβασμα της δράσης των «κάτω», των εκμεταλλεζόμενων τάξεων. Έχει διατυπωθεί συμπυκνωμένα ότι, στη συγκυρία αυτή, οι «πάνω» δεν μπορούν πλέον, ενώ οι «κάτω» δεν θέλουν να κυβερνώνται με τον ίδιο τρόπο.

35. Βλ. και Δ. Μπελάντης, «Η προστασία του λενινιστικού σοβιετικού καθεστώτος», *Θέσεις*, τ. 67/1998 και 69/1999, σσ. 129 κ.ε.

36. Βλ. και τη σύνεντευξη του Ρ. Κούρτοιο στα *Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου και Κριτικής*, Άνοιξη 1988, τ. 20.

37. α) Για την κριτική του Ένγκελς, βλ. την επιστολή του στον Ε. Bernstein της 8-2-1883, σε *MEW - Marx Engels Werke*, εκδ. 1969, τ. 35, σ. 428 του ίδιου, "Die Bakunisten an der Arbeit", *MEW*, 1969, τ. 18. β) Για τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία της περιόδου 1890-1900, βλ. και Α. Bebel, *Attentate und Sozialdemokratie*, Berlin 1898.

38. Βλ. Β. Ι. Λένιν, *Τι να κάνουμε;*, εκδ. Κλασσικά Κείμενα, Αθήνα γ.χ.ε, σσ. 50 κ.ε. και 85 κ.ε. Στη θέση του αυτή θα επανέλθει πάντως και στο *Κράτος και Επανάσταση*.

39. Β. Ι. Λένιν, «Για τον παρτιζάνικο πόλεμο», *Απαντα*, τ. 14, εκδ. Σύγχρονη Εποχή.

40. Για την εργαλειωκή βία, βλ. Α. Φεραγιόλι, *Βία και πολιτική* («Τρομοκρατία και κρίση [...]»), ό.π., σσ. 23-7. Δεν συμμεριζόμαστε πάντως τη μονοσήμαντη ένταξη του λενινισμού στο πρότυπο της «εργαλειωκής πολιτικής βίας» από το συγγραφέα, η οποία προτοίμαζε μία ορισμένη ταύτιση του λενινισμού με το σταλινισμό.

41. Όπως επεσήμανε από μία υπαρξιστική οπτική ο Μ. Ποντύ, στο έργο του, *Ανθρωπισμός και Τρομοκρατία*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1988. Ο συγγραφέας διατυπώνει το συλλογισμό της «εκ των υστέρων» δικαίωσης της πολιτικής βίας: αν ο Κόκκινος Στρατός μπόρεσε να νικήσει στο Στάλινγκραντ, τότε οι δίκες της Μόσχας μπορούσαν να θεωρηθούν θεμιτές, καθώς παρήγαγαν αυτό το αιτιώδες αποτέλεσμα.

42. "Charaktermasken". Ο όρος προέρχεται από τον πρόλογο στην α' έκδοση του «Κεφαλαίου», *MEW*, 1969, τ. 23, σ. 16. Αναφέρεται και από τον Iping Fetscher, *Terrorismus und Reaktion*, Koein 1978, σσ. 37-8. Ο συγγραφέας αναφέρεται και στη γνωστή φράση του νομικού και στελέχους της RAF, *Horst Mahler*, κατά τον οποίο «το σύστημα ενεργεί και δρα μέσα από αυτούς τους εχθρούς του προλεταριάτου (δηλαδή τους φορείς της εξουσίας). Προκειμένου να καταστραφεί το σύστημα, πρέπει να εξουδετερωθούν τα όργανά του».

43. Βλ. Δ. Μπελάντης, «Προστασία της ζωής ή κρατικό μονοπώλιο βίας; Διλήμματα αξιών του αντιτρομοκρατικού κράτους», *Εποχή*, 6-10-2002. Για την υπόθεση Μόρο και την εντυπωσιακή, σχεδόν τελετουργική, «θυσίαση» του από το ιταλικό κράτος, βλ. και Α. Σάσα, *Η υπόθεση Μόρο*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2002.